

BLUTMAN LÁSZLÓ – KERTÉSZNÉ VÁRADI SZILVIA

BUZA LÁSZLÓ

(1885–1969)

I. Életrajz

Buza László 1885. február 8-án, Sárospatakon született. Édesapja, Buza János a sárospataki Református Kollégium tanára, a sárospataki református egyházközség presbitere, majd főgondnoka volt. Érdeklődés, hogy felmenői között apai ágon több nemest is találunk, maga a Buza család is nemesi származású, a címeres nemeslevelet 1606-ban Bocskay Istvántól kapták „Váradí” előnévvel.¹ Felesége: Szádeczky-Kardos Jolán (1893–1944), fiai: dr. Buza László (1914–1987) állatorvos, bakteriológus, és Buza Zoltán (1917–1944).²

Jogi tanulmányait a Sárospataki Református Jogakadémián, valamint a budapesti, berlini és kolozsvári egyetemeken végezte 1904-től 1908-ig. Az 1904/05-ös tanévben római jogi dolgozatával Kolozsváron egyetemi pályadíjat nyert. Egyetemi tanulmányai alatt már szakcikkei jelentek meg, így például a jogbölcséleti szemináriumban felolvasott *A női kriminalitás* című dolgozatát Somló Bódog professzor a *Huszedik Század* című folyóirat 1908-as évfolyamában jelentette meg.³

1908-ban a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen a jogtudomány, 1909-ben az államtudomány doktorává avatták *sub auspiciis regis*.⁴

Első kinevezését még államvizsgái letétele előtt, 1908-ban, 24 évesen kapta a Sárospataki Jogakadémiára. 1912-től a kolozsvári egyetem magántanára, illetve 1918-tól 1923-ig a Sárospataki Református Joglíceum nyilvános rendkívüli tanára; közjogot, politikatudományt és nemzetközi jogot oktatott.⁵ Ugyanitt az 1914/15-ös és az 1921/22-es tanévben dékán, az 1917/1918-as, 1918/1919-es, valamint 1919/1920-as időszakban a Sárospataki Református Kollégium közigazgatói (rektori) tisztét is betöltötte. Eközben 1916-ban a

¹ KOVÁCS 2016, 126. p.

² Uo. 128. p.

³ Uo. 129. p.

⁴ A címre a középiskolai és egyetemi vizsgáin és szigorlatain is kitűnő eredményt elérő hallgatók pályázhattak, a kolozsvári egyetem hallgatói közül évente csak egy részesülhetett abban a kitüntetésben, hogy az uralkodó (vagy a kijelölt képviselője) jelenlétében, egy értékes aranygyűrű átadásával avassák doktorrá.

⁵ ÁMÁN 2019, 105. p.

kolozsvári egyetem és a debreceni jogi kar megüresedett Közjogi Tanszékeire nyújtott be pályázatot, azonban a bíráló bizottság egyik helyen sem őt támogatta első helyen.⁶

A trianoni döntés után végül Szegeden állapodott meg a kolozsvári egyetem, amely Ferenc József Tudományegyetem néven 1921-ben kezdte meg első szemeszterét. *Buza* az itt induló jogi fakultásra kapott – egyhangú határozattal hozott – meghívást az 1922/23-as tanévben nyilvános rendes tanári poszt betöltésére.⁷

A Sárospatakon szerzett tapasztalatait kiválóan kamatoztathatta a szegedi években, mivel egy jogakadémiai tanárnak szinte minden jogterülethez értenie kellett, 1923-tól pedig a szegedi egyetemen a tanárok, így *Buza* is, több tárgyat gondoztak. Az oktatás mellett a kutatói tevékenységét is az új, sokszínű és izgalmas szakmai kérdések megválaszolása jellemezte.⁸ Szállóigévé vált mondása: „*Ha valamit nem értesz, írd róla monográfiát.*”⁹

Mindez előmeneteléből is látható, mivel a szegedi jogi fakultáson a 1924/25-ös tanévben a Büntetőjog Tanszék, 1923-tól 1940-ig a Nemzetközi Jogi Tanszék, az 1936/37–1939/40. tanévekben pedig a Közjogi Tanszék vezetője volt.¹⁰

Közéleti tevékenysége is kiemelkedő volt. 1932-től *Buza* kezelte a jog- és államtudományi intézet könyvtárát, 1937–1940 között elnöke volt az egyetem gazdasági bizottságának, 1927–1933 között pedig tagja volt az Országos Szerzői Jogi Szakértő Bizottságnak.¹¹ A Nemzetek Szövetsége főtítkárának meghívására 1930-ban Genfben vett részt tanulmányúton.¹² Az 1932/33-as tanévben a Jog- és Államtudományi Kar dékánja, 1933/34-ben prodeán, 1939/40-ben az egyetem prorektora.

1930–1937 között a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának meghívott tagja, 1938-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1946-tól rendes tagja. Angol, német és francia nyelven is beszélt.

A második bécsi döntést (1940) követően *Buza* a jogi karral együtt átköltözött Kolozsvárra. Ott 1940–45 között a nemzetközi jog nyilvános rendes tanára, az 1940/41-es tanévben a Jog- és Államtudományi Kar dékánja, 1943/44-ben az egyetem rektora volt. Az egyetem tanárai a közeledő front elől 1944-ben Magyarországra menekültek *Buza* kivételével, aki egyetlen jogászprofesszorként maradt a jogi fakultáson. A statisztika és a jogtörténet kivételével minden egyéb tárgyat ő adott elő, keddenként az első, szerdánként a második, csütörtökönként a harmadik, míg péntekenként a negyedik évfolyamon, így biztosítva az egyetem és az oktatás folytonosságát az 1944/45-ös háborús tanévben.¹³

Tevékenyen közreműködött a romániai állami magyar egyetem, a Bolyai Tudományegyetem megszervezésében, ahol 1945-ben szerződéses alkalmazást kapott a román kormánytól a Nemzetközi Jogi Tanszékre. Tagja volt a Bolyai Tudományegyetem tanácsának és részt vett az egyetem kormányzásában, ahol magyar állampolgárként 1947-ig taníthatott. Tagja volt annak a közéleti személyiségekből álló testületnek, amely

⁶ A bizottság a benyújtott pályázatok alapján egyik kandidálót kinevezését sem támogatta, így sem *Buza* Lászlót, sem *Csekey* Istvánt, sem *Molnár* Kálmánt, l. BALOGH 2010, 86.p.

⁷ KOVÁCS 2016, 131. p.

⁸ BLUTMAN 1985, 593. p.

⁹ BALOGH 1999a, 61. p.

¹⁰ BALOGH 1999b, 90–91. pp.

¹¹ KOVÁCS 2017, 29. p.

¹² KOVÁCS 2016, 128. p.

¹³ BALOGH 1999a, 62.p.

1945 decemberében Erdély határainak az etnikai összetételt alapul vevő kialakításáról szóló memorandumot dolgozott ki és juttatott el a nagyhatalmakhoz.¹⁴

A kolozsvári önálló magyar egyetem megszűnése következtében 1948-ban tért vissza az 1945 őszi, a Szegedi Tudományegyetem a kolozsvári professzorokból megszervezett Jog- és Államtudományi Karra. 1948-ban vette át a Nemzetközi Jogi Tanszék vezetését, továbbá az 1949/50-es, az 1951/52-es, az 1952/53-as tanévekben immáron az Állam- és Jogtudományi Kar dékánja volt, míg az 1950/51-es és 1953/54-es tanévekben prodekáni pozíciót töltött be.¹⁵

A nemzetközi jog kiemelkedő művelőjeként az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnöke volt 1960–1964 között, a Magyar Jogász Szövetségnek elnöke 1959–1965 között, a Nemzetközi Jogi Társaság magyar csoportjának választmányi tagja, a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsának tagja, a Magyar Társadalomtudományi Társaság választmányi tagja, a Hazafias Népfront Szeged városi Bizottsága elnöke, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka.¹⁶

Munkásságát 1955-ben és 1960-ban Munka Érdemrenddel, 1966-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával ismerték el. 1966-ban József Attila emlékérmét kapott. Ahogy tanítványa, *Ruszoly* József is írta róla: Számára a professzori lét és az egyetemi munka nem csupán hivatás, hanem életforma volt. „Nála a tudomány művelése és az új eredmények továbbadása a szó igazi értelmében feltételezik egymást.”¹⁷

Oktatói tevékenysége példamutató volt. Tanítványai között számtalan neves tudóst találunk, így nála doktorált *Bibó* István, *Szabó* József, *Takács* Lajos kolozsvári professzor, valamint *Herczegh* Géza, a Nemzetközi Bírószág mindezidáig egyetlen magyar bírója és a tanszékvezetésben utóda, *Nagy* Károly.¹⁸

Közel 150 tanulmánya és számos könyve jelent meg, és aktívan részt vett az 1959-ben megjelent *Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon* megírásában is. A *Külügyi Szemle*, *Acta Juris Hungarici*, *Acta Juridica* szerkesztőbizottsági tagja volt.

58 katedrán eltöltött év után 1966-ban, az egyetemi tanárok között is kivételesnek számító életkorban, 81 évesen vonult nyugdíjba a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karáról. 85 évesen, Budapesten hunyt el, 1969. október 18-án. A nemzetközi jog tudományának hazánkban és külföldön is elismert tudósát az Akadémia halottjaként a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.¹⁹

¹⁴ KOVÁCS 2016, 132. p.

¹⁵ BALOGH 1999a, 62. p.

¹⁶ RUSZOLY 1965, 357. p.

¹⁷ Uo. 356. p.

¹⁸ BALOGH 1999a, 61 p.

¹⁹ KOVÁCS 2017, 31. p.

II. Tudományos munkásság

1. A sárospataki korszak (1908–1923)

Sárospataki jogakadémiai tanárként Buza László kutatásai elsősorban az államjogra irányultak. Sok olyan rövidebb, tanulmányi szintű munkája jelent meg, amelynek nem volt köze a nemzetközi joghoz. Így írt az *obstructio* jogtanáról (1912), a kötelező szavazásról (1913), a képviselőház házszabályairól (1916), a magyar trónörökösrel szembeni követelményekről (1916), a királyi család közjogi helyzetéről (1918). Közzétett egy terjedelmesebb könyvet a miniszterek jogi felelősségéről is (1911).

Tudományos pályája legelején jellemző kutatási területe volt az államterület jogi problémáinak számba vétele. Ebből született a sárospataki évek talán legjelentősebb (és egyik legerjedelmesebb) munkája, az *Államterület és területi felségjog* című monográfia (1910). A könyv összességét tekintve leginkább államjogi jellegű: részletesen elemezte – kiterjedt német szakirodalomra támaszkodva – az államhatalom és államterület összefüggéseit, az államterület jogi tulajdonságait és a területi „felségjog” lehetséges korlátozásait. A témának azonban elkerülhetetlenül vannak nemzetközi jogi vonatkozásai is, elsősorban azokon a pontokon, ahol az államjog és a nemzetközi jog érintik, átfedik egymást. Például az elemzés kezdetén nem kerülhetett el a próbálkozást az állam fogalmának meghatározására, ami a nemzetközi jog oldaláról is fontos kérdés (például egy állam keletkezésénél). E szempontból hasonló a területi felségjog korlátozása is, hiszen ez jellemzően nemzetközi kötelezettségek és nemzetközi szereplők útján valósul meg. A kérdés később nemzetközi jogi munkáiban is visszaköszön. Kapcsolódási pont a „*területi felségjog*” fogalma, amely a ma használt szuverenitásfogalom egyik legfontosabb vonatkozása. A munka egy része voltaképpen a szuverenitás elemzése.

Buza azonban nem szívesen használta a szuverenitás szót. A német *Preuss* nyomán úgy vélte ekkor, hogy szuverén államok csak a 17–18. században léteztek (abszolút monarchiák), mert akkor lehetett beszélni abszolút államhatalomról. A 20. században már csak jogilag korlátozott (nem abszolút) államhatalom létezik, így a szuverenitás szót csak erős fenntartásokkal lehet alkalmazni. Ebből az is következett, hogy a szuverenitást nem tartotta az államiság nélkülözhetetlen jegyének.²⁰ A „*félshuverén államok*” problémáinak érintése megint a nemzetközi jog irányába mutatott (uo. 153–154): a nemzetközi jogászokat hosszú idő óta, mind a mai napig foglalkoztatja, hogy a szuverenitásban korlátozott vagy csökkent szuverenitású államokat, államszerű képződményeket miképpen lehet elhelyezni a vesztfáliai rendszer keretei között.

A fentiek mutatják, hogy az államjog és a nemzetközi jog találkozási pontjain, Buza már ekkor is átlépett a nemzetközi jog területére. Az államterületre vonatkozó államjogi kutatások világos mellékterméke volt például a légtér („*levegőterület*”) nemzetközi jogi helyzetét elemző tanulmánya (1910), amely az első tudományos munkájának minősíthető a nemzetközi jog területén. Ugyancsak az államjog és a nemzetközi jog kapcsolódási pontjánál született meg Bosznia-Hercegovina államjogi helyzetének elemzése (1911) vagy annak áttekintése, hogy mi a parlament szerepe a nemzetközi szerződések megkötésénél (1914).

²⁰ L. BUZA 1910a, 8. és 57. p. pályája végén már változott álláspontja, pl. BUZA 1967, 38. p.

Államjogi érdeklődése mellett, a fiatal sárospataki jogtanár néha már külön, attól elváló, nemzetközi jogi kutatásokat is folytatott, a kor aktuális történései által ösztönözve. Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni például rövid tanulmányát a repülőgépek és léghajók nemzetközi jogi helyzetéről háborúban (1914) vagy *A háború és a nemzetközi jog* című művét (1916).

Ekkor már világosan megmutatkozott pragmatikus kutatási módszere, ami a későbbiekben egész tudományos pályáján jellemző volt rá. A nemzetközi kapcsolatok eseményeiben, jelenségeiben, folyamataiban találta meg a kutatásra érett jogi problémákat, és az elemzés innen vezette el általános nemzetközi jogi kérdések tárgyalásához. Ritkábbak az olyan munkái, amelyekben átfogóan közelít meg és tárgyal elejétől a végéig egy-egy általános nemzetközi jogi dogmatikai témát.

A nagy háború után a területeinek nagyobb részét elvesztő Magyarország függetlenné vált, átalakuló államszervezettel, az új határokon kívül, az utódállamokban maradó nagy számú magyar kisebbséggel. Európában a nemzetközi rend is jelentősen változott. Mindez sok feldolgozásra váró témát nyitott meg az államjogban és a nemzetközi jogban egyaránt. Buza László az utóbbit választotta.²¹ A sárospataki évei végén a figyelme már egyértelműen a nemzetközi jog felé irányult.²² Ezt a korszakot két kiemelésre méltó tanulmánya zárta le.

A *nemzetközi jog jogi természetéről* írt kétrészes műve új kutatási területének jogi jellegét kívánja bizonyítani (1922). Teszi ezt olyan komoly eszmei ellenfelekkel szemben, mint Somló Bódog vagy Marton Géza, akik tudvalevőleg tagadták, hogy a nemzetközi szabályok jogszabályok lettek volna, mert szankció, kikényszeríthetőség nélkül nem nevezhetők ennek. Buza szellemes megoldással állt elő. Somló klasszikus megkülönböztetését alapul véve (parancsjog kontra ígéretjog) érvel amellelt, hogy a nemzetközi jog „feltételes ígéretjog”, és mint ilyen, szankciós szabályok nem is társulhatnak hozzá, ahogy ezek a belső jogi ígéretjogi jogszabályoknál sem lelhetők fel. A szankciók hiánya tehát nem akadályozta annak, hogy a nemzetközi jogot jognak, méghozzá „külső közjognak” tekintsük. Ez a találatos érvelés azonban kikezdehető, így ma már nem ezt használjuk a nemzetközi jog jogi jellegét kétségbe vonó nézetek ellen. Nem állíthatta, hogy az összes nemzetközi jogi szabály ígéretjog lenne. Ma pedig már látjuk, hogy a szuverenitás és a konszenzus elve több helyen megtörik a nemzetközi jogképződés folyamataiban.²³ Másrészt, volt olyan áramlat, amely az ígéretjogi szabályokat egyáltalán nem tekintette jognak – a belső jogban sem –, hanem csak „ál-jogszabályoknak.”²⁴

A másik, itt említendő – de azóta lényegében feledésbe merült – tanulmánya az *Aland-szigetek helyzetének rendezéséről* szólt (1922). Ebben foglalkozott a szigetek nemzetközi jogi státuszával (mely államot illeti meg a szuverenitás feletle) és demilitarizációjával. Jelentőségét mégis az adta, hogy – tudunkkal elsőként magyar nyelven –, ismertette a szigetekeken élő svéd nemzeti kisebbség védelmére kidolgozott egyéni és kollektív kisebbségi jogok rendszerét, valamint annak nemzetközi garanciáit (a finn-svéd nemzetközi szerződés és a Nemzetek Szövetségének ellenőrzése). Ez a területi autonómián alapuló

²¹ Egy-két kisebb tanulmánya még megjelent az államjog köréből is, pl. *A jogfolytonosság* (1921).

²² L. német nyelvű tanulmányát, *Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik im Lichte de Völkerrechts* (1921).

²³ Később már azzal érvelt a nemzetközi jog jogi jellege mellett, hogy mögötte áll egyfajta „nemzetközi hatalom”, BUZA 1935a, 6. p.

²⁴ Pl. SZLADITS 1941, 8. p.

rendezés a kisebbségi jogok védelménél később is egyfajta működőképes ideálként, mintaként szolgált. Buza is ennek tekintette, és úgy vélte, ez az a pont, ahol az államok szuverenitása és az önrendelkezési jog még megfér egymás mellett.²⁵

2. Az első szegedi korszak (1923–1948)

A sárospataki jogakadémia bizonytalanná vált helyzete (majd megszűnése) Buza Lászlót Szegedre sodorta (1923), ahol a kolozsvári egyetem is végül megállapodott. Itt a meghívása és a kinevezése egyértelműen a nemzetközi joghoz kötötte (Szegeden a közjogot ekkor Polner Ödön kezdte oktatni).²⁶ Láthatóan nagy energiával vetette bele magát az új nemzetközi jelenségek jogi elemzésébe. Kutatásainak kezdetben két fő iránya volt.

Mindig is érdekelte a nemzetközi közösség, mint rendszer, és annak működése a saját maga megteremtett jogi keretekben (a „*nemzetközi alkotmány*” kérdései). Az I. világháború után a nemzetközi jogrend szervezeti központot is kapott, az általános rendezés részeként létrehozták a Nemzetek Szövetségét (*la Société des Nations*). Buza érezte, hogy ez jogtörténeti jelentőségű fordulat az államok együttműködésének történetében, ahol megjelent egyfajta nemzetközi közhatalom. Később a tankönyvében nem is egyszerű nemzetközi szervezetnek tekintette, hanem egy sajátos „*államkapcsolatnak*”. Rendszeresen figyelemmel követte és elemezte a szervezet működését, amit aztán egy német nyelvű monográfiában összegzett: *Die rechtliche Natur der Mandate des Völkerbundes* (1927).

A másik fő kutatási irány – ami számára a trianoni rendezés következményeiből egyenesen adódott – a kisebbségi jogok nemzetközi jogon alapuló védelmének elemzésére irányult. Ezt megalapozta az Aland-ügyről írt tanulmánya, és ezt követően öt év alatt, szegedi tartózkodásának első éveiben, elkészült egy nagy, több mint 400 oldalas monográfiával, amely a kisebbségek nemzetközi jogi helyzetével foglalkozott: *A kisebbségek jogi helyzete: a békeszerződések és más nemzetközi egyezmények értelmében* (1930).²⁷ Mivel a nemzeti kisebbségek nemzetközi védelmének legfőbb szervezeti garanciája a Nemzetek Szövetsége volt, így a két fő kutatási irány részben egybe is esett. A monográfia részletesen feltárja és elemzi a két világháború közötti kisebbségvédelmi rendszer sajátosságait, a nemzetközi szerződések által biztosított jogok körét és tartalmát, a kisebbségvédelem gyakorlatban megnyilvánuló formáit. Külön részt szentelt az ún. „*kisebbségi alaki jogoknak*”, amely a Nemzetek Szövetsége előtti jogérvényesítési eljárás kérdéseit tekintette át. Az Akadémia díját is elnyerő monográfia egy átfogó és részletes lenyomata a nemzetközi jogtörténet addig volt legfejlettebb multilaterális kisebbségvédelmi rendszerének, amelyből a II. világháború utáni időszakban csak forgácsok maradtak.

²⁵ BUZA 1922a, 17. p. Ez a tanulmány mára feledésbe merült, aminek három oka lehet: egyrészt a nehéz elérhetősége (a Sárospataki Főiskolai Évkönyvben jelent meg); másrészt az, hogy ezután, a rá következő évtizedben több munka is részletesebben foglalkozott az Aland-szigetek területi autonómiájával; harmadrészt az, hogy a szerző jelentősen kiegészítve beledolgozta a tanulmányt a nemzetközi kisebbségi jogokról megjelent későbbi nagy monográfiájába (l. alább).

²⁶ SCHWEITZER 2017, 11. p.

²⁷ A monográfiának megjelentek előtanulmányai is, pl. *L'affaire des colons hongrois du Bánát et de la Transylvanie: devant la Société des Nations* (1926).

Mindezek mellett az új szegedi jogtanárnak jutott ideje az I. világháború utáni rendezés néhány egyedi kérdésével is foglalkozni. Írt például a helyreállítási kölcsön nemzetközi jogi biztosításairól (1924) vagy Magyarország katonai ellenőrzésének nemzetközi jogi vonatkozásairól (1925). Továbbra is figyelt azokra a nemzetközi aktualitásokra, amelyek jogi eszközökkel is megközelíthetők voltak. A lateráni egyezmény megkötése után szinte azonnal megjelent egy kisebb műve, amely a Szentszék megváltozott nemzetközi jogi helyzetével foglalkozott (1929). Egy-két tanulmányában még visszaköszön általános államjogi érdeklődése, bár a nemzetközi jogi perspektívát ekkor is fenntartja: pl. *A királykérdés nemzetközi jogi vonatkozásai* (1928).

A kisebbségi jogokról írt monográfia után a következő nagy lépés kétségtelenül a nemzetközi jogi tankönyvének összeállítása és megjelentetése volt (1935). Itt foglalta össze átfogóan a nemzetközi jogi nézeteit. Egy tankönyv esetében nemcsak az a fontos, hogy mit ír benne a szerző, hanem az is, hogy mit hagy ki belőle, és a leírtakat milyen rendszer és szemlélet fogja össze. Buza a nemzetközi jogot két nagy részre osztotta fel. Van a „*nemzetközi alkotmány*”, amely a nemzetközi jogrend és az államok általános jogi helyzetét írja le a nemzetközi jogközösségen belül. E mellett ott áll a „*közönséges nemzetközi jog*”, amely a nemzetközi szabályok legnagyobb (maradék) részét fogja át. A két szabálycsoport egymással egyenrangú, formai, jogforrási szempontból nem különbözik egymástól.

A szerző a tankönyvben a nemzetközi alkotmány tárgyalása mellett a maradék nagyobb részt „*az állam szabadságának*” szenteli. Az állam külső és belső szabadságát (szabad cselekvési lehetőségét) a „*nemzetközi hatalommal*” állítja szembe, amelynek része a Nemzetek Szövetsége. Nem nehéz felismerni, hogy az állam kettős szabadsága tulajdonképpen a szuverenitást jelölné. Azonban Buza továbbra sem beszél szívesen szuverenitásról, amelyet abszolútumként fog fel, és amellyel a 20. században már államok nem rendelkezhetnek.²⁸ Viszont az állam szabadsága alá be tudta tagolni a nemzetközi jog számos hagyományos témáját is, a be nem avatkozás tilalmától kezdve, a nemzetközi jogalkotásban való részvételen át, az állami önszegély alkalmazásáig. Összességében azért látható, hogy a nemzetközi alkotmány/közhatalom szembe állítása az állami szabadsággal, rendező elvként nem igazán működik jól. Például az állam külső szabadságához kénytelen betagolni a nemzetközi szervezeteket is, amelyeken keresztül úgy mond az állam részt vesz a nemzetközi jog végrehajtásában. Ugyanakkor a diplomáciai kapcsolatokra vonatkozó szabályozást inkább a nemzetközi alkotmányhoz sorolta, noha azok alapvetően az államok érdekérvényesítését szolgálják.

A tankönyv megjelenése után Buza László kutatásaiban új vonás jelent meg. Több olyan tanulmányt publikált, amelyet nem gyakorlati kérdések vagy egy kialakult nemzetközi helyzet áttekintésének szentel, hanem átfogóan elemez a nemzetközi jog működésének alapjaihoz tartozó jogdogmatikai kérdéseket. Ezek itt nem járulékosan kapnak szerepet valamely gyakorlati probléma elemzése kapcsán, hanem saját jogon tárgyai egy tanulmánynak. Ide sorolhatók a kényszer alkalmazásáról (1937 – németül), az elismerés jogi természetéről (1939, majd németül 1940), a joggal való visszaélésről és a *bona fides* elvé-

²⁸ Azon az abszolutisztikus állásponton volt, hogy a szuverenitás fogalma a szuverenitás hordozójának jogi megkötöttségét *eo ipso* kizárja, BUZA 1922b, 119. p. Ennek ellenére, munkáiban rendszeresen használja a szuverenitás szót.

ról (1940), a nemzetközi jogi deliktumról (1942), valamint a nemzetközi jogban alkalmazott büntetésről (1945) közzétett átfogó, mély dogmatikai elemzések tartalmazó művei.²⁹

Ami a nemzetközi történéseket illeti, az 1930-as években a szegedi jogtanár érdeklődése nagyjából három irányú. Érzékelve az I. világháború utáni rendezés válságát, kutatta, hogy a változásoknak vagy változtatásoknak milyen jogi alapjai lehetnek általában és Magyarország tekintetében is [l. pl. vaskos tanulmányát a Nemzetek Szövetségének szerepéről az alkalmazhatatlanná vált nemzetközi jogi szabályok megváltoztatásánál (1931), vagy a területi revízió nemzetközi jogi alapjairól (1933)]. Megpróbált egy általános képet adni a nemzetiszocializmus nemzetközi jogi felfogásáról [pl. *A nemzetiszocialista Németország és a nemzetközi jog* (1936)]. Az évtized vége felé pedig több művében a kialakult nemzetközi válságot próbálta felmérni a nemzetközi jog szempontjából [pl. *Az európai válság a nemzetközi jog tükrében* (1939)].

Kolozsvárra már úgy költözik, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, és egyben az ország egyik vezető nemzetközi jogásza. A kolozsvári évek azonban túl zavarosak voltak ahhoz, hogy folyamatosan olyan magas szintű műveket tegyen le az asztalra, mint korábban. A háborúból fakadó megpróbáltatások, rektorsága (1943/44), a korszak utolsó éveiben az oktatási terhek és az egzisztenciális bizonytalanság túl sok energiát vont el a kutatástól. Természetesen a háború, majd a háború utáni rendezés kínálta az elemzendő nemzetközi jogi témákat. A kaotikus időkben, ahol a korábbi nemzetközi jogrend is véglegesen széthullott, kereste a fogódzókat [pl. *A nemzetközi jogalkotás jelszavai és alapelvei a bécsi kongresszus óta* (1942).] Figyelemmel követte azt is, ahogy a világháború lezárásából új nemzetközi rend, és új nagyhatalmak emelkednek ki. Írt a Szovjetunió államiságáról (1945), a nemzetközi jogi szankciókról (1945), az ENSZ alapokmányában megjelenő új nemzetközi jogi elvekről (1946).

3. A második szegedi korszak (1948–1966)

A Szegedre visszatérő Buza – immár az Akadémia rendes tagja (1946) – nem folytathatta ott, ahol korábban abbahagyta. A körülmények jelentősen megváltoztak. Sokakkal ellentétben, akadémiai tagságát megtarthatta, továbbra is oktathatott a szegedi egyetemen, publikációi jelenhettek meg. Ezeket áttekintve, azonban az a benyomás alakul ki az olvasóban, hogy a bravúros dogmatikai elemzések, a gyakorlati nemzetközi jogi problémákkal kapcsolatos jó meglátások és találékony fejtegetések a korábbiakhoz képest talán kevesebbszer jelennek meg munkáiban.

Kétségtelenül, az igen magas színvonalú művei közé tartozott az a tanulmánya, amelyben a törvényesség és az igazságosság elvének a nemzetközi jogban betöltött szerepét vizsgálta (1957), vagy amely a nemzetközi jogi szükséghelyzetről szólt (1958 – angolul 1959). Mivel a „*nemzetközi alkotmány*” szerkezete és működése mindig is szakmai figyelmének középpontjában húzódott, kézenfekvő volt, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetére épülő új nemzetközi jogrend sajátosságaival is foglalkozzon [*A nemzetközi közhatalom szervezete az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint* (1949) vagy *A nemzetközi ellenőrzés mint a törvényesség biztosítója a nemzetközi életben* (1965)].

²⁹ A megközelítést tekintve talán ide tartozik a semlegességről írt szerényebb, rövid műve is (1939).

Bár kapott szerepet a szocialista korszakra jellemző kollektív nemzetközi jogi tankönyv megírásában, ez csak mellékszerep maradt. A magyarországi jogi felsőoktatásban általánosan használt tananyagban (amely négy kiadást ért meg) mindössze az államterület, az állam lakossága és a nemzetközi szerződések témakör jutott neki.³⁰ Ez terjedelmét tekintve nagyjából a könyv 15%-át tette ki. Részt vett ugyanakkor a *Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon* (1959) számos szócikkének megírásában.

Az oktatói pályáját nyolcvanegy évesen befejező, és Szegedet 1966-ban elhagyó tudós előtt lehetőség nyílt, hogy írjon egy összefoglaló munkát a nemzetközi jog főbb kérdéseiről. Így született meg hattyúdala egy könyv formájában: *A nemzetközi jog fő kérdései az új szellemű nemzetközi jogban* (1967). Az átfogó címhez képest vékony könyvnek meglepően szűk a fókusza, legalábbis a tartalomjegyzéket alapul véve: kiterjed a nemzetközi jog alanyaira, a nemzetközi vitarendezésre, és a nemzetközi jog néhány általános kérdésére, mint a nemzetközi jog fogalma, szabályainak fajtái és viszonya a belső joghoz. A szűken megfogalmazott alcímek alatt azonban sok kérdés szóba kerül, rendszerint nagyon röviden, szinte tételszerűen rögzítve a szerző álláspontját. (Például az állam, mint nemzetközi jogalany alkatelemeinek elemzésénél ugyanúgy jut hely az Antarktisznak vagy az állami szolgálatnak, mint a kisebbségi és – meglepően nagy terjedelemben – az emberi jogoknak).

A könyv sajátos szerkezete, és a témák terjedelmi arányai, aránytalanságai természetesen magyarázhatók azzal, hogy a szerző mit tekint fő kérdéseknek, és mit sorol az „új szellemű” nemzetközi joghoz. Ez utóbbi azonban korántsem egyértelmű. Buza láthatóan még mindig két rétegét különböztette meg a nemzetközi jognak, de a korábbiakhoz képest más metszésvonal mentén: a „klasszikus nemzetközi jogot”, valamint az „új szellemű nemzetközi jogot”, amely harcban áll az előzővel, és új szabályaival (pl. erőszak tilalma), szervezeti megoldásaival (ENSZ) számos területen kiszorítja a klasszikus nemzetközi jogi megoldásokat az államok közötti kapcsolatokból. Valószínű ez indokolta, hogy olyan területeket teljesen kihagyjon a könyvből, mint a nemzetközi szerződések tana (éppen akkor állt küszöbön az ezekre vonatkozó szabályok kodifikálása), vagy a nemzetközi felelősség sokágú problémái (ezt tanítványa, Nagy Károly pótolta később).

Ma már ez Buza László legtöbbet idézett publikációja. Érthető, hiszen átfogó jelleű, könnyen elérhető, áttekinthető, jól olvasható, és itt mondta ki az utolsó szót számos nemzetközi jogi kérdésben. Aki azonban elolvassa, ne várjon mindenütt mély elemzéseket, hiszen inkább összefoglaló munkáról van szó, amely rögzíti a szerző kialakult fogalmait, osztályozásait és nézeteit. A könyv egy néhány szempontból vitatható, de alapvetően koherens összefoglalása a „nemzetközi alkotmánynak”, ahogy az állt a hatvanas évek közepén.

³⁰ Az első kiadásban (1954), amely négy szerzős volt (BUZA LÁSZLÓ, FLACHBART ERNŐ, HAJDU GYULA és VITÁNYI BÉLA), az állam lakosságára vonatkozó részt még más írta. A második kiadás három szerzős lett (1958), a harmadik (átdolgozott) és a negyedik (változatlan) kiadás (1961, 1968) szerzője kis részben Buza, nagy részben Hajdu volt.

4. Szakmai munkájának általános jellemzői és utóhatása

A 20. század hányattatásai ellenére, *Buza* Lászlóé egy hosszú, szorgalmas, szép ívű szakmai életút volt, amely Ferenc József uralkodásától a Kádár-rendszerig, a sárospataki református kollégium kertjének árnyas gesztenyefáitól Kolozsváron át a szegedi jogi kar „lófari” épületéig nyúlt. Az életút sajátosságait röviden kiemelni és felsorolni hálátlan feladat lenne. Azonban akik azt ismerik, két jellemző vonását aligha vitatnák: a tudós közjogi pozitívizmusát és gyakorlati, problémaközpontú megközelítését.

Az erős jogi pozitívizmus végig kísérte pályáját. Nem volt hajlandó időtlen fogalmi struktúrákban gondolkodni, vagy a „helyes jog” szabályait kutatni. 1935-ös tankönyvének bevezetőjében ezt ki is hangsúlyozta.³¹ Bár foglalkoztatták a jog erkölcsi alapjai,³² a jogi normákat mindig az adott jogszöveg és az államok magatartása alapján szűrte ki. Nem voltak illúziói: a nemzetközi jog egy eszköz a nemzetközi hatalmi vetélkedésben, és úgy kell elemezni, ahogy éppen azt az államok kialakították. Amikor *Buza* Szegedre került, *Polner* Ödönnel együtt – egyfajta ellenpontként – a közjogi pozitívizmust jelenítették meg az akkor a szegedi jogi karon – *Somló* Bódog hatásaként – meghatározó neokantianus felfogással szemben.

Pozitívizmusának fontos következménye például, hogy egész életében következetesen vallotta: nincsenek olyan objektív jellegű jogszabályok, amelyek hozzájárulásuk nélkül minden államot köteleznének.³³ Még utolsó könyvében sem ismerte el a nemzetközi *ius cogens* normák létét (azt sem, hogy egyes szokásjogi normák megtörnek a szuverenitás elvét), noha két évvel később az államok többsége a szerződések jogáról szóló bécsi egyezményben (1969) már elismer ilyen szabályokat. Nem igazán tud mit kezdeni a *pacta sunt servanda* elvével sem, mert nem találja a tételes jogi alapját az általános nemzetközi jogban.³⁴

Egy olyan, a politikával kiterjedt és közvetlen kapcsolatban lévő jogterületen, mint a nemzetközi jog, nem mindig könnyű tisztáztatni a jogi elemzést adni. *Buza* a pozitívista megközelítés talaján láthatóan arra törekedett, hogy pusztán jogász szemmel láttassa a jelenségeket, jogászként érveljen, és elkerülje a politikai jellegű állásfoglalásokat. Az akadémiai tagságra őt ajánló akadémikusok 1938-ban éppen ezt emelték ki tankönyve kapcsán: „Különös érdeme, hogy ezt a politikai elemekkel át- meg átítatott materiát tisztán jogi szempontból vizsgálja és illúzióktól mentes józansággal, elfogulatlansággal világítja meg.”³⁵

Már kiemeltük *Buza* László azon képességét, hogy konkrét gyakorlati problémáktól emelkedett fel általános nemzetközi jogi kérdések elemzéséig. Nagyon gyorsan reagált a nemzetközi politikában történetekre, aktualitásokra. Például, az Åland-szigetekre kötött finn-svéd szerződést 1921. június 24-én hagyta jóvá a Nemzetek Szövetségének Tanácsa, ő a következő évben már megjelentette tanulmányát a kérdés rendezéséről. Egy évvel azután, hogy *Blériot* átrepülte a La Manche csatornát, már értekezett a légtér jogi helyzetéről, majd a világháború kezdetén, 1914-ben írt egy tanulmányt a repülőgépek és

³¹ BUZA 1935a, IV. p. hasonlóan később is, pl. BUZA 1967, 9. p.

³² Vö. *A dekalogos és a nemzetközi jog* (1947).

³³ BUZA 1922a, 14. p.

³⁴ BUZA 1967, 34–35. pp.

³⁵ Idézi KOVÁCS 2017, 29. p.

léghajók nemzetközi jogi helyzetéről a háborúban. Már 1936-ban megpróbálta felvázolni a német nemzetiszocialista ideológia viszonyát a nemzetközi joghoz.

Esetenként nem egyszerű konkrétan megragadni, hogy miben áll egy fél évszázada elhunyt, kiváló jogtudós munkájának utóhatása. A jogi elemzések gyorsan erodálódnak, a változó jogszövegeken alapuló, vagy már megszűnt szervezetekre, eljárásokra irányuló elemzések – bármilyen briliánsak is – könnyen használhatatlanná válhatnak. (Ettől csak a jogi kutatások néhány területe menekülhet meg). Azonban sok esetben úgy használunk szakkifejezéseket, fogalmakat, distinkciókat, osztályozásokat és érveket, hogy nem vagyunk tudatában, azokat éppen Buza László vezette be a hazai irodalomba. Például ő volt az, aki a nemzetközi jog és belső jog egymás közötti viszonyával kapcsolatban már igen korán, nagy hatású tanulmányban tárgyalta az elméletek „monisztikus/dualisztikus” felosztását, valamint a *primátus* kérdését.³⁶

Buza László munkáit aligha nélkülözhetik azok a nemzetközi jogászok, jogtörténészek, történészek, akik a Nemzetek Szövetségével, a két világháború közötti időszakban fennálló kisebbségvédelmi rendszerrel foglalkoznak, vagy akár a II. világháború előtti európai válság jogi vonatkozásaira kíváncsiak. A nemzetközi jog alapjait képező jogdogmatikai területeken (pl. nemzetközi jogi jogforrástan és jogszabálytan, nemzetközi szerződések kérdései, a nemzetközi jogi felelősség bizonyos vonatkozásai, stb.) sok élesszemű megállapítást tett, amelyek gondolatébresztők vagy egyenesen követhetők lehetnek a szakmai utódai számára is. Több tanulmányban is mélyrehatóan elemezte az ENSZ Alapokmányát (amelynek szövege apróbb kivételekkel a mai napig változatlan), így ezen elemzések is tanulságosak lehetnek akár napjainkban is. Ugyanakkor a legtöbb magyar nemzetközi jogásznak Buza nevére legelőször „*a programjellegű normákra vonatkozó elmélet*” jut eszébe, amelyet részletesen egy 1957-es tanulmányában fejtett ki (*A törvényesség és az igazságosság elve a nemzetközi jogban*), egy nagyszerű, mély elemzést társítva hozzá.³⁷

Bár a vele kapcsolatos személyes benyomások is elenyésznek, hiszen a közvetlen kollégái, tanítványai közül a legtöbben kihaltak, de szegedi jogi kari körökben természetesen velünk élnek a legendák, amelyek övezték: a pontossága, a mérnöki gonddal megtervezett és jellegzetes hanghordozással tartott előadásai, szigorú napirendje, az oktatás, a hallgatók és az egyetem iránti mély szeretete, és egyáltalán: az őt körbelengő professzori éthosz.³⁸

III. Fontosabb művei

Államterület és területi fenségjog: államjogi tanulmány. Grill. Budapest, 1910. (1910a)

A levegőterület nemzetközi jogi helyzete. Politzer. Budapest, 1910.

A miniszterek jogi felelőssége. Grill. Budapest, 1911.

³⁶ BUZA 1922c, 386–388. pp.

³⁷ Az elméletről még ötven évvel később is jelent meg elemzés, BOROS 2009.

³⁸ L. erre RUSZOLY 1965.

Bosznia és Hercegovina államjogi helyzete: s a bosnyák-hercegovinai tartományi illetőség. Pfeifer. Budapest, 1911.

Az obstructio jogtana. Grill. Budapest, 1912.

A parlament szerepe az államszerződések kötésénél. Budapest, 1914. (szerzői kiadás)

A repülőgépek és léghajók nemzetközi jogi helyzete a háborúban. Jogtudományi Közlöny. 1914/45. 453–455. pp.

A magyar trónörökösben megkívántató kellékek. Franklin. Budapest, 1916.

A képviselőház házszabályai: államjogi tanulmány. Ref. Főiskola Ny. Sárospatak, 1916.

A háború és a nemzetközi jog. Ref. Főiskola Ny. Sárospatak, 1916.

A királyi család a magyar közjogban. Ref. Főisk. Ny. Sárospatak, 1918.

A jogfolytonosság. Új Magyar Szemle. 1921/3. 268–272. pp.

Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik im Lichte de Völkerrechts. Kern's Verlag. Breslau, 1921. (különlenyomat)

Az Aland-ügy és a nemzetközi jog. Sárospatak, 1922. [1922a]

A „trónfosztó” törvény értelme és jelentősége. Magyar Jogi Szemle. 1922/2. [1922b]

A nemzetközi jog jogi természete. (Magyar Jogi Szemle könyvtára 19.) Budapest, 1922. [1922c]

A helyreállítási kölcsön nemzetközi jogi biztosítékai, különös tekintettel a főbiztos jogállására. (Magyar Jogi Szemle könyvtára 32.) Budapest, 1924.

Magyarország katonai ellenőrzése a nemzetközi jog szempontjából. Studium. Budapest 1925.

L'affaire des colons hongrois du Bánát et de la Transylvanie: devant la Société des Nations. Budapest, 1926. (szerzői kiadás)

Die rechtliche Natur der Mandate des Völkerbundes. Springer. Wien – Berlin, 1927.

A királykérdés nemzetközi jogi vonatkozásai. Pallas, Budapest 1928.

A Szentészék nemzetközi jogi helyzete a lateráni egyezmény szerint. Buza László előadása. Magyar jogászegyleti értekezések 20. Budapest, 1929.

A kisebbségek jogi helyzete: a békeszerződések és más nemzetközi egyezmények értelmében. MTA. Budapest, 1930.

Kisebbségi nyelvek szabad használata a magánéletben a kisebbségi szerződések szerint. (Jancsó Benedek Társaság kiadványai 7.) Budapest, 1931.

A Nemzetek Szövetségének szerepe az alkalmazhatatlanná vált nemzetközi jogszabályok revíziójánál: s a rebus sic stantibus klauzula. Szeged Városi Nyomda. Szeged, 1931.

A revízió nemzetközi jogi alapjai. Politzer. Budapest, 1933.

A nemzetközi jog tankönyve. Politzer. Budapest, 1935. (1935a)

La réforme du conseil [de la S. d. N.] Athenaeum. Budapest, 1935.

Diktatúra és kisebbségvédelem. Egyetem Barátai Egyesület. Szeged, 1936.

A felkelők nemzetközi jogi helyzete és a spanyol polgárháborúba való „benemavatkozás”. Menyhárt Gáspár Emlékkönyv. Szeged, 1938.

Az „új nemzetközi jog” válsága. Attila-Ny. Budapest, 1939.

A semlegesség nemzetközi joga. Pécs, 1939. (szerzői kiadás)

Az elismerés jogi természete a nemzetközi jogban. Grill. Budapest, 1939. 1–15. pp.

Az európai válság a nemzetközi jog tükrében. Kolligátum. Szeged, 1939. 1–15. pp.

- A nemzetközi kisebbségi jog jövője.* Első Kecskeméti Hirlapkiadó és Nyomda. Kecskemét, 1940.
- Háború az új nemzetközi jogért.* Attila-Ny. Budapest, 1940.
- Die juristische Natur der Anerkennung im Völkerrecht.* Springer. Wien, 1940.
- Bona fides és joggal való visszaélés a nemzetközi jogban.* Acta Universitatis Szegediensis: sectio juridico-politica: Tom. 15/2. Szeged, 1940.
- A nemzetközi jogalkotás jelszavai és alapelvei a bécsi kongresszus óta.* Stephaneum Ny., Budapest, 1942.
- A deliktum fogalma a nemzetközi jogban.* Acta juridico-politica, Universitas Francisco-Josephina Tom. 4. Kolozsvár, 1942.
- Az új európai rend nemzetközi jogi alapelvei.* Acta juridico-politica, Universitas Francisco-Josephina Tom. 6. Kolozsvár, 1942.
- Közösségi gondolat és nemzetközi jog: rektori székfoglaló beszéd a m. kir. Ferenc József-tudományegyetem 1943-44. tanévet megnyitó ünnepélyén.* Nagy Jenő és Fia. Kolozsvár, 1943.
- BUZA LÁSZLÓ – MOÓR GYULA: *A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése, Az állam joga és a magánosok joga.* András L. Ny. Kolozsvár, 1943.
- Háború és nemzetközi jog. Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat. Szeged, 1943.
- A büntetés kérdése a nemzetközi jogban.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár, 1945.
- A szocialista szovjet köztársaságok uniója mint összetett állam.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár 1945.
- Az állami határok kérdése a nemzetközi jogban.* Minerva. Kolozsvár, 1946.
- Új nemzetközi jogi elvek az Egyesült Nemzetek san-franciscoi alapokmányában.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár, 1946.
- A dekalogos és a nemzetközi jog. Decalogul si dreptul international public. Le décalogue et le droit international public.* Bolyai Tudományegyetem. Kolozsvár, 1947.
- Jogos és jogellenes kényszer a nemzetközi jogban.* Akadémiai székfoglaló. (Elhangzott: 1948. máj. 10.)
- A nemzetközi közhatalom szervezete az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint.* Acta Universitatis Szegediensis: sectio juridico-politica: Tom. 1. Fasc. 1. Szeged, 1949.
- Nemzetközi jog: egyetemi tankönyv* (szerk. HAJDU GYULA) Tankönyvkiadó, Budapest, 1954. (Hajdu Gyulával, Flachbart Ernővel és Vitányi Bélával)
- Az atom- és hidrogénrobbantás és a nemzetközi jog.* MTA. Budapest, 1957.
- A törvényesség és az igazságosság elve a nemzetközi jogban.* Acta juridica et politica: Tom. 3/1. Szeged, 1957. 19-34. p.
- Szükséghelyzet a nemzetközi jogban.* MTA. Budapest, 1958.
- Nemzetközi jog: egyetemi tankönyv* (szerk. HAJDU GYULA) Tankönyvkiadó. Budapest, 1958. (Hajdu Gyulával és Vitányi Bélával)
- Nemzetközi jog: egyetemi tankönyv* (szerk. HAJDU GYULA) Tankönyvkiadó. Budapest, 1961. (Hajdu Gyulával)
- Az ENSZ főtitkáranak nemzetközi jogi helyzete.* Acta Universitatis Szegediensis, Tom.8/1., Szeged, 1961.
- A nemzetközi jogi normák kialakulásának útja: a fejlődésnek az ENSZ alapokmányában meghatározott iránya a békés egymás mellett élés s a jószomszédi és baráti együttműködés szellemében.* Acta juridica et politica: Tom. 10/1. Szeged, 1963.
- A nemzetközi ellenőrzés mint a törvényesség biztosítója a nemzetközi életben.* MTA. Budapest, 1965.

A nemzetközi jog fő kérdései az új szellemű nemzetközi jogban. Akadémiai K. Budapest, 1967.

Nemzetközi jog: egyetemi tankönyv (szerk. HAJDU GYULA) Tankönyvkiadó. Budapest, 1968. (Hajdu Gyulával)

IV. Irodalomjegyzék

ÁMÁN ILDIKÓ: *A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon, különös tekintettel a jogászképzésre: Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből.* Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem. Szeged, 2019.

BALOGH ELEMÉR: *Oktatás- és kutatástörténet.* In: SZENTIRMAI LÁSZLÓ – RÁCZNÉ MOJZES KATALIN (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene: 1921–1998.* József Attila Tudományegyetem. Szeged, 1999. (1999a)

BALOGH ELEMÉR: *Dékanok, dékánhelyettesek, tanszékek 1921–1998.* In: SZENTIRMAI LÁSZLÓ – RÁCZNÉ MOJZES KATALIN (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene: 1921–1998.* József Attila Tudományegyetem. Szeged, 1999. (1999b)

BALOGH JUDIT: *Iskolateremtők és iskolák: képek a régi debreceni jogi kar professzori arcképcsarnokából.* Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica (73) 2010.

BLUTMAN LÁSZLÓ: *Buza László (1885-1969).* Jogtudományi Közlöny (40) 1985.

BOROS BALÁZS SÁNDOR: *Megemlékezés a programjellegű normáról.* Miskolci Jogi Szemle 2009/2. 129–145. pp.

KOVÁCS I. GÁBOR: *Sárospatak erőterében. A tizáninnyi származású református egyetemi tanárok életrajzi adataira és életútleírása.* ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2016.

KOVÁCS I. GÁBOR: *Egy jogtudós a történelem katalizmái között. Buza László akadémikus életpályája.* Zempléni Múza (17) 2017.

RUSZOLY JÓZSEF: *Hat évtized a nemzetközi jog szolgálatában. Buza László nyolcvan éves.* Tiszatáj XIX. évf. 5. 1965.

SCHWEITZER GÁBOR: *Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány.* In: *A magyar királyi köztársaságtól a magyar köztársaságig.* Pécs, 2017. 7–45. pp.

SZLADITS KÁROLY (főszerk.): *Magyar magánjog I.* Budapest, 1941.